

¹²**ZIVLJENJE IN SVET**

T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 1.

KNJIGA 24.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 4. JULIJA 1938

SREČEN PAR (Gusti Huber in Viktor Kovač)

NA STANEK ČLOVEKA

DR. H. WEINERT O PROBLEMIH PRAČLOVEKA

Ze davno pred Darwinom je švedski zdravnik Linné govoril o tako imenovanih »primatih«, o »gosposkih živalih«, med katere je prišteval netopirje, človeške opice in celo človeka. Človeka kot vrsto »homo« je razdelil v skupini homo sapiens in homo troglodytes. Z zadnjim je menil šimpanza, ki ga je označil kot človeka-jamarja. Tudi šimpanzi niso nikoli prebivali v jamah. V tem se je Linné torej motil. Niti on niti poznejši raziskovalci niso »učili«, da izvira človek od šimpanza. Samo afriški domačini mislijo drugače. Po njihovem naziranju so opice ljudje, ki znajo tudi dobro govoriti, ker pa so pametnejše od črncev, rajše molče. »Ne govore zato, da bi jih Evropci ne imeli za ljudi in jih tako izkoriščali.«

Prof. dr. H. Weinert* se je v novejšem času oprijel Linné-ovih »naukov« in zastopa v svoji teoriji o plemenski skupini podmeno o »summoprimatih«, med katere šteje gorilo, šimpanza in človeka. Dognal je, da so ti summoprimati v dednem oziru enotni in da je zlasti šimpanz v zelo tesni zvezi s človekom. Dr. Weinert je formuliral stavek »Danes je še neka živalska vrsta, ki ni v nobeni zvezi s kako živaljo, pač pa s človekom in sicer po skupni lasti mnogih dednih znakov. To je afriški šimpanz. To pomeni, da je bilo nekoč pleme človeških opic, katerega nasledniki žive še danes kot šimpanzi in ljudje, medtem ko so se vsi drugi današnji antipodi izločili že pred to zadnjo delitvijo in tako niso več podedovali znakov šimpanza-človeka.«

Raziskave so pokazale, da imajo summoprimati dedne znake, kakršnih nima nobena druga žival. Tako nimata n. pr. gibbon in orangutan čelne votline, dočim jo imajo šimpanz, gorila in človek. To je toliko bolj pomembno, ker nima ta dedni znak prav nobene posebne funkcije v telesnem organizmu. To se pravi: človeške opice (gorila in šimpanz) so po marsikateri svoji dedni sposobnosti v zvezi s človekom, ne pa s svojim najbližjim živalskim sorodnikom, orangutanom. Isto se ka-

DR. H. WEINERT

že tudi v zvezi človek-šimpanz. Šimpanz ima dedne znake, ki so skupni le človeku, ne pa kaki drugi živali, niti ne gorili. Tako ima n. pr. gorila vmesno čeljust, šimpanz in človek pa ne. Iz tega izvaja prof. Weinert, da so bile v geološki dobi miocena (predzadnje terciarne stopnje) človeške opice razdeljene v dve skupini. Prva skupina je še danes na vzhodu starega sveta, zastopana po orangutanu na Borneu in Sumatri. Druga skupina pa živi še danes v gorili in šimpanzu tropske Afrike. V tej skupini je treba iskati plemo poznejšega človeštva.

Po dr. Weinertu se da pojasniti enakost telesnih dednih znakov le iz skupnega izvira. Kako je torej človek postal človek? Po mnenju prof. Weinerta je ledena doba povzročila moment, ki je izsilil postanek človeka. Kakor so se nekoč krkonci in golazen razvili iz rib, ko so bile ribe v geološki dobi prisiljene premikati se po kopnem, tako je pozneje po mnogih tisočletjih ledena doba pregnala opice iz pragozdov. Opica se je morala odpovedati skakanju in plezanju po vejah ter se privaditi hoje na tleh. Kaŕti tudi v pokrajinah, kamor ni segel led, je moral izginiti pragozd, kjer so nastale stepe ali tundre.

* Glej dr. H. Weinert »Nove najdbe pračloveka na Javi«, Zis, knjiga XII, str. 667.

Posledica tako silnih sprememb, kakor je n. pr. prodiranje ledu, je izselitev ali pa izumrtje živali. Zato meni dr. Weinert, da se je iz šimpanza in človeku skupnega plemena s pomočjo mutacije počasi razvila nova oblika človeškega plemena. K temu so pripo-

mgli še številni drugi, vnanji vzroki kakor n. pr. uporaba ognja ali potreba izražanja, abstraktnih stvari, ki je vodila postopoma do jezika.

Raziskavanja o začetku človeka tudi po teoriji dr. Weinerta še niso zaključena.

12

DOGAJANJA NA SONCU IN VREME

UGANKA SONČNIH PEG — PLAMENI, VISOKI MNOGO TISOČ KILOMETROV

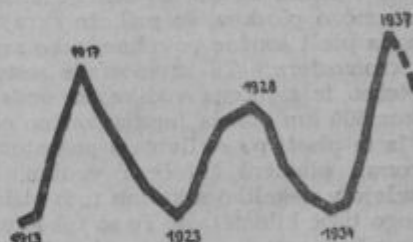
Kako pogostoma morajo vremenoslovci poslušati zabavljanje in očitke, ker niso sposobni napraviti vreme boljše, nego nam ga ponuja nebo. V starih časih, pravijo stari ljudje, so bile vremenske prilike baie prijetnejše nego danes. Ljudje si pač v svojem spominu iz preteklosti lepše stvari ohranijo bolj nego slabše. Toda z vremenom je dozdevno res takšna, da se je v Srednji Evropi proti nekdanjemu dejansko nekaj spremenilo.

Meteorologi in astronomi že davno stičejo za vzroki tega pojava. Proučujejo tek Zalivskega toka, nadzirajo gibanje plavajočega ledovja v polarnih morjih, zasledujejo premikanje ledenikov na Groenlandu in končno se zanimajo tudi za pojave na soncu, ogromnem srcu našega svetovja. Sonce je končno, tista stvar, ki »dela« našo vreme, toda o podrobnostih tega njegovega dela se nismo prav poučeni. Raziskovanje pojavov na soncu spada med najbolj napeta in najbolj zanimiva področja moderne astrofizike, znanosti o fizikalnem ustroju zvezd.

Vsak, ki je kdaj občutil tople in pogostoma neprijetno vroče žarke sonca, ve na ta način, da mora biti sončna obla žareča obla s silno visoko temperaturo, kajti drugače bi ne mogla učinkovati s takšno silo na razdaljo 150 milijonov kilometrov. Površinsko temperaturo sonca so določili na kakšnih 6000 stopinj. V notranjosti žareče krogle pa mora biti temperatura še dosti višja, menda znaša nekoliko milijonov stopinj. Vsakdo ve danes tudi to, da se kažejo na površini te silne plinske krogle temne pege, znamenite sončne pege.

Te pege so poleg Martovih »prekopov« in luninih žrel najpopularnejši astronomski objekt. A čeprav jih poznamo sedaj že nad 300 let, so učenjaki šele v zadnjih desetletjih bolje dognali, kaj je prav za prav takšna pega. To je

nekaj hladnejše mesto na žareči sončni površini, tako zvani fotosferi. Razen tega je mnenje današnjih zvezdoslovcev, da predstavlja takšno hladnejše mesto tudi neko vrsto vrtinčastega viharja v vročem plinskem morju sončne površine. Kakor se v zemeljskem ozračnem morju v mogočnih tokih različne temperature tvorijo tornadi in cikloni, tako

ZIVLJENJSKA KRIVULJA SONCA

se tvorijo tudi na soncu podobni viharji pojavi, ki jih vidimo potem kot pege. Da se nam vidijo zavoljo svoje nižje temperature črne, to je le učinek kontrasta proti dosti svetlejši sončni plošči. Če bi takšno »temno« pego vzeli iz sonca in jo postavili v črno nočno nebo, bi svetila tam še vedno 500krat močnejše nego ščip.

Najvažnejša stvar v zvezi s sončnimi pegami pa je znamenita perioda. Odkritje te periode spada med velika dela astronomije in njegove praktične posledice se začenjajo kazati šele sedaj. Po stoletnih opazovanjih so dognali, da je gostota in velikost sončnih peg v zvezi z enajstletnim odbojem. V tem času pade sončne pege ustvarjajoče delovanje sonca na minimum, da se dvigne potem do nekega viška, na kar se igra ponovi. Ta skrivnostni ritem, ki mu pravih vzrokov še ne vemo, bi lahko imenovali življenjsko krivuljo sonca. Nobena teorija še ne zna pojasniti tega pojava in učenjaki samo upajo, da bodo

vzrok nekoč ugotovili. Važno pa je pred vsem to, kar so dognali v zvezi s sončnim ritmom: ta ritem ima namreč velik vpliv na meteorološke in podnebne prilike na naši zemlji. Statistične raziskave kažejo, da ima gostota neviht, toč, viharjev in severnih sijev isto periodo kakor sončne pege. In nobeno naključje ni, da sovпада negotovost in nemirnost zemeljskega vremena v zadnjih časih v zadnji maksimum sončnih peg, ki je bil ob koncu lanskega leta. Sončne pege in njih okolica so središča ogromnih elektromagnetskih polj, ki segajo daleč v svetovno prostornino in učinkujejo tudi na zemeljsko magnetno polje. Učinek so ogromni polarni siji in motnje magnetskih igel ter brzojavnega prometa, kar smo vse doživeli v zadnjih mesecih tudi v Srednji Evropi.

Sončno površino bi lahko primerjali z zavrelim ognjenim morjem. Pri popolnih sončnih mrkih, ko zakrije mesec vso sončno ploskev, se prikaže skrajna znanja plast sončne površine, tako zvana kromosfera. Ta kromosfera sestoji pretežno iz žarečega vodika, ki obdaja kakor 600 km debela lupina sončno oblo. Iz te plasti pa se dvigajo pogostoma ogromni plameni žarečega vodika, ki dosežejo v nekoliko minutah tudi višino mnogo tisoč kilometrov. To so tako zване sončne protuberance, znak silovitih dogajanja na soncu, ki si njihove sile niti predstavljati ne moremo. Tudi igra pro-

Kot ogromen plamen vodika se je pognala ta sončna protuberanca iz površine sonca v višino nad 200.000 km. (Mali beli krožec na desni kaže velikost Zemlje v enakem merilu)

tuberanc je podrejena enajstletni periodi.

Tako smo v velikih potezah nakazali dogajanja na sončni zvezdi, ki imajo velik vpliv na naše vreme, a jih v podrobnostih še ne poznamo popolnoma. Seveda ni stvar takšna, da bi že vsaka pega in vsaka protuberanca povzročala viharje in severne sije na zemlji. Toda sonce kot celota nastopa kot motilec in s svojim skrivnostnim življenjskim ritmom ima silen vpliv na vreme in še marsikaj drugega na naši stari premičnici.

Po razpravi dr. M. Richterja —kj

TOLSTOJ PRED JAPONSKIM NARODOPISJEM

Ainu, narod na Sahalinu, Kurilih in Jesu, v davnihi po vsem Japonsu, okoli 17.000 duš, ribiči; obrasli, plemensko in jezično osamljeni. Tako leksikon Minerva 1936... To plemo izmira, pravi J. de Genève 23. 3. 38, ki ceni njih drobce le na 16 tisoč oseb, poseljenih na velikem otoku Hokkaidu na severu Nipona. V nasprotju z Niponci, ki so pred vsem kmetovalci, se po istem viru Ainu bavijo z gozdarstvom. Meso jim bolj diši ko riž ali sočivje. Njih verstvo je nekaj animizem (nazor, po katerem je duša in duševnost osnovno gibalno vsega življenja). Suče se okoli medveda. Ta zver je zanj tog in najljubša hrana.

Niponska znanstvena komisija, ki že 5 let zdravstveno in biološko preiskuje ainujski rod, opisuje Leva Tolstega kot popolni vzorec ainujskega človeka. Ta baje že kaže sledove mongolskega vpliva, prstni odtiski pa razodevajo sorodstvo z belimj plemen. Odpor opozarja, da se pri Rusih pogosto opažajo sledovi ainujskih potez, in namiguje, da so Ainu iz Japonske po severu prišli v Evropo... Ali se ti učenjakj zavedajo ge-

nealogije, ki trdi, da se je prednik grofa z Jasne Poljane pred 400 leti priselil tja iz Germanije?

N. K.

IZVIREN ČLAN LORDSKE ZBORNICE

Star 35 let je ondan umrl grof Kinnoull. Skraja je ta plemič živel precej vihravo, razkošno. Poročivši se s hčerjo »tobačnega kralja« Združenih držav, se je odpovedal svetovljanstvu in postal vnet zagovornik delavskega sloja v zbornici lordov. Zlasti se je zanimal za usodo rudarjev, imel socialistične govore v Hyde Parku ter se večkrat udeležil »sestradanih pohodov«. Ljudem se je dal v zobe tudi kot boksarski prvak, aviatik, tekač in trgovec z avti. V začetku španske državljanske vojne je lord Kinnoull najel brod in poslal živeža španskim republikancem. Bil je najmlajši član visoke skupščine, katero je čisto razjaril.

nk

Kdor se ljubezni popolnoma odpove, je prav tako bolan kakor oni, ki si jo preveč želi

Euripides

A R I E L

(ODLOMEK ROMANA »STUDENT ŠTEFAN«)

RUDOLF KRESAL

V naslednjem priobčujemo odlomek poglavja iz romana »Student Štefan«, ki ga je napisal naš sodelavec RUDOLF KRESAL. Roman bo izšel konec avgusta.

Na temne, rahlo skodrane lase ji padajo poslednji žarki večernega sonca. V naročju drži majhno, drobno, z zlato obrezo in v rdeče usnje vezano knjigo. Zaprta je. Zdaj pa zdaj ji roka nežno poboža gladke, hladne platnice. Strese se. V roki drži svoja mlada leta.

Potem se zamišljeno, izgubljeno zagleda skozi odprto okno v zarjasto nebo. Njen mirni ovalni obraz je videti izklesan iz motno belega marmorja. Sama grenkoba ga je. Le v široko odprtih očeh ji počiva otožna, mehka sanjavost, edini žarek prikritega življenja, zamaknjenega v nekaj nevidnega, kar ji mora vračati ta do smrti grenki mučeniški izraz.

Sonce je zašlo. Gabrijela ne odmakne pogleda od ognjene črte obzorja. Strmenje v očeh je vse večje. Čez nekaj časa ji roka omahne. Knjiga pade na tla. Gabrijela se ne gane.

Tako je nedavno strmela v večerno zarjo s Štefanom — študentom.

Komaj vidno se je zgenila. — Kje so njena mlada, kipeča leta?

Pobrala je v rdeče usnje vezani drobní zvezek in zajokala.

Potem je glavo naslonila na žametasto blazino.

Dalje strmi v nebo, ki izgublja zlato sinji lesk. Tu pa tam se užigajo zvezde. Gabrijeline ustnice se premikajo, se bolno smehljajo, šepčejo:

»Štefan! — Pavell«

S ceste udarja v okno pojemajoč šum dneva. Zdaj pa zdaj spreleti enakomerno mrmranje mesta rezek signal avtomobila. Gabrijele nič ne moti. Ne vidi vstajajočih senc. Ne čuti večernega hladu. Tam daleč na zahodnem obzorju se utaplja za tremi smrekami zadnji plamenček.

Nebo se temni. Zvezde zagorevajo.

Tako je pričakala večera. Tiste svoje ure, ko se ji porazgubi vsa kruta resničnost, ko splashni vsa pusta, topo ubijajoča neskladnost dneva z njeno razboljeno, razdrto notranjostjo. Duša se ji utopi v samo sebe. Zaživi le za sebe

RUDOLF KRESAL

v svetu neizmerne teme, iskanja, blodenj, vroče molitve, bridkih spominov in čudovitih, nikoli do kraja dosanjanih podob.

V cerkvah zvoni »Zdrava Marija«.

Utihnil je zadnji glas prepirajočih se zvonov. Gabrijela vstaja. Stopa k oknu.

Mesto je zavito v sinjkasto meglo, ki se temni od sekunde do sekunde in golta vse, ceste, hiše, vrtove, tam daleč vso ravan.

Noč.

Zagorele so luči. Tisoč in tisoč drobnih, migljajočih očesc. Gabrijeli se izvija dolg, pridušen vzdih.

Obrnila se je od okna. Pred njo je globoka, črna tema. Plášno, svetlo zročča se prestopa, pada v brezno.

Otipala je vrata. Neslišno je pritisnila kljuko.

Prednja soba je mračno razsvetljena. Gabrijela stoji nepremično na pragu. Ne upa se prestopiti. Povsod vlada grobna tišina.

Potem je užgala vse luči. Stopila je pred zrcalo in se zagledala v svoj mrliško blede obraz. Tedaj je poslušnila.

Od nekod so priplavali pretrgani, zdaj zoprni zdaj razdrti, za trenutek ubrani in spet razbiti zvoki neznane, v tistih redkih ubranih trenutkih zdaj čudovito otožne zdaj vprav vesele, vrisajoče pesmi iz klavirja. Gabrijela se je bolešno zdrznila. Posem, iskanje, raztrganost, uhranost, vse se je spet potopilo v molk.

Ne upa se dalje. Čaka. Vsa drhteča posluškuje, ali se pesem od kje spet ponovi. Da, že spet. Gabrijela se trese. Soparno, zadušljivo ozračje pretresajo spet zoprni, z muko se prerivajoči glasovi, kakor bi človek nečesa obupno iskal v tipkah, kar mu je še pred trenutkom moralo biti znano, a se zdaj zaman skuša spomniti. Gabrijela si roki tišči na razbeljeno čelo in šepeče:

Zmeraj isto! — Zmeraj isto!

Tiho je poklicala:

»Ariell«

Klavir je utihnil. Nihče se ni odzval. Smrtna tišina.

Gabrijeli je tesno. Planila bi k velikim, z zelenim usnjem opaženim vratom. Telo se ji sklanja. Toda noga ne napravi koraka. Roka ne vzgiba.

V sobi, iz katere so še pravkar prihajali zmedeni zvoki klavirskih strun, zdaj pa zdaj slabotno zaškriplje. Stol. Človeka ni čutiti. Le mrtvi predmeti govore nerazumljiv jezik. Gabrijelo je strah. Globoko iz prsi ji prihaja proseč klic: »Ariell«

Tedaj se je iz sobe priplazil zamolkel, rezek glas.

»Gabrijela?«

Tiho je odprla vrata in obstala na pragu. V sobi je vladal gost polumrak, ki mu je medla cestna luč, padajoča skozi okno na klavir, dajala pošastno temno zelenkasto barvo. Ariel se ni genil. Glavo naslanjajoč na tipke je bil videti, kakor bi jokal. Na črni, tu pa tam okenski luči lisasto se bliščeči površini klavirja so ležali kupi razmetanih listov. Mračna podoba ubitega življenja.

Gabrijela stoji in zaman čaka, da bi Ariel dal le najmanjši znak življenja od sebe. K njemu mora. Bliža se mu po prstih. Pred njim je pa spet kakor

odrevenela. Potem se premaga. Poboža ga po laseh in vpraša:

»Zakaj si v temi?«

Molk.

Gabrijela je užgala luč. Tedaj je Ariel bolešno vzkriknil:

»Nel Nel! Nočem luči! Ugasni!«

»Vsaj pri klavirju naj gore!« mu je nežno odvrnila in ugasnila lestenec. Namesto njega sta zažareli nad tipkami dve slabotni, napol zastrti, mrzlo sinkasti žarnici.

Gabrijelo je zazeblo. Kadar koli hoče ona zvečer igrati, mora žarnici zamenjati z belimi. Ariel je dvignil glavo. Počasi, trudno, kakor bi se bil prebudil iz težkih, grozotnih sanj. Prikazal se je kos strahotno počekanega notnega papirja. Znaki so bili zapisani vsevprek, v divjem neredu, viharo, z mrzlično naglico, le napol, samo nakazani, plešoč drug preko drugega, razodevajoči krčevit napor.

Čitljiva je le tretja vrsta. Vse druge niso vrste, ampak ostre vijuge, prepletajoče se, druga v drugi izgubljene. Gabrijela bere. Sklanja se globoko nad papir. Ariel jo mrzlo gleda. Na ustnicah se mu poigrava mrzel, prezirljiv nasmešek.

Gabrijela je tretjo vrsto tiho zapela. Bil je čudovito se prelivajoč začetek iz globokega otožja v tiho veselje po bolečini. Gabrijela je ponovila. Zapela je še tretjič. Potem je dejala:

»Ariell! — Potrpi! — to je zelo lepo!«

Z ustnic mu je izginil mrzli nasmeš. Vročično je spregovoril:

»Tretja vrsta! — To je samo tretja vrsta! Ni začetka! — Ni ga!«

Gabrijela je spet zase zapela. Bilo ji je, da prihajajo glasovi globoko iz zemlje. Zamolkli, iščoč se, polni neznanega hrepenenja, proti koncu rastoči v pridružen vesel vris, potem pa v besnem dvigu nenadoma pahnjeni v temno globino, zdrobljeni, zapuščajoč smrten vzdih.

Ariel bulji v Gabrijelo, sledi njenim ustnicam. Oči se mu divje blišče.

Gabrijela je preplašeno utihnila. Arielov pogled je čutila kakor bi ji bil kdo razbeljeno železo pritisnil na ustnice. Glas ji je v trenutku zamrl. Po kaj je bila vendar prišla? Saj je tako dobro čutila, da se nekaj mora zgoditi. Zahotelo se ji je človeške besede. Vseeno od koga. Toda Ariel ji ni dal nič razmišljati. Sunkovito se je zgenil in šinil kvišku s pogledom polnim sovražstva, skrčil pesti in obstal pred njo kakor ukopan. Gabrijela se

je strahoma odmikala. Toda Arielov pogled je že razodeval samo silovit obup, onemoglost trenutno vzvalovane notranjosti, ki ji ni mogel dati duška.

Nato se je zgrudil na stol, skril obraz v dlani. Roke so mu omahnile, glava mu je spet padla na tipke. V klavirju je zabobnelo.

Med bobneče glasove, ki so udarili iz njega, so padle pretrgane, z grenko boleščjo prepojene besede:

»Ne, ne! Ne morem! Ne nocoj ne nikoli ne bom mogel. Ubit sem. Vsi smo ubiti. Tudi ti in Vilma. Vse, kar še lahko čutim, je sovraštvo. Ne poj! Nikoli več ne poj, Gabrijela! — Danes nisem mogel. Včeraj nisem mogel. Jutri ne bom mogel. Nikoli. Raztrgan sem. Ubija me že sonce. Noči so polne groze. Čuj! — Kje je — mati?«

Vprašal je tako nenadno, da se je Gabrijela stresla. Odgovorila mu je na videz mirno:

»Bila je v svoji sobi. — Nisem se upala k njej. — Videla sem jo skozi priprta vrata. — Počivala je v naslonjaču. Mislim — mislim, da je nocoj mirna...«

Ariel je vztrepetal po vsem telesu. Gabrijela ga je z neprikrito bojaznijo opazovala. Rada bi bila stopila k njemu in mu roko položila na ramo, ga pomirila, ga uspavala kakor majhnega dečka, ki ne more zaspati brez luči. Tedaj sta zaslišala počasne, tihe, lahno podrsavajoče korake. Nekdo je odpiral vrata na dvorišče. Ariel je planil k sestri, jo trdo prijel za obe roki in ji proseče pogledal v oči.

»Ali slišiš? — Ali slišiš?« je zahlipal. — »Že spet! — Ona je! — Mati! — Gre — doli — s — svečami...«

Stekel je iz sobe.

D A L J E

S P O M I N I N A ANDREJA GABRŠČKA

Konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let minulega stoletja sem se (razen v poletju) shajal z mladimi slovenskimi literati na Dunaju skoraj tedensko na »klobasarskih večerih« v Ederjevi gostilni v Hernalsu. Pri krvavicah in jetrnih oah je potekel večer večinoma posvečen literarnim vprašanjem. Berila, kritike in razgovori so se vrstili, bili smo vsi idealno navdušeni za slovensko književnost ter jo tudi bogatili, vsak po svojih znanjih in sposobnostih. Pridružil se nam je nekako po dvakrat na leto mladi Andrej Gabršček iz Gorice, ki je prihajal na Dunaj po poslovnih poteh za svoja razna podjetja, saj je bil še takrat neumorno delaven in podjeten. V razgovoru z nami se mu je zasnova ideja njegove »Salonske knjižnice«, kateri smo obljubili sodelovanje, in res je v prvem zvezku izšla zbirka Govekarjevih novelic »O te ženske!« Jaz sem se zelo navduševal za Ibsena. Želel sem priobčiti nekaj prevodov njegovih del. Gabršček se je strinjal s tem, a do objave ni prišlo, ker je spremenil program knjižnice, ki naj bi služila le slovenskim originalom ter prevodom iz slovanskih jezikov. Vendar pa se mi je posrečilo Ibsena udomaćiti na slovenskem odru.

Ko sem v decembru 1910. prišel v Gorico kot primarij nove delne umobolnice, sem obnovil poznanstvo z Andrejem Gabrščkom. Imel je v Trgovskem domu knjižarno in trgovino s papirjem, kjer sem nabavljaj svoje nakupe, imel je tiskarno in izdajal časopise, knjige ter se

udeleževal v političnih borbah kot agitator in voditelj stranke. Včas sva se sedla v gostilni slovenskega hotela pri »Zlatem jelenu«, še večkrat pa v čitalnici in pri prireditvah (koncertih in dramatičnih predstavah) v dvorani Trgovskega doma. Gabršček je bil tedaj duša slovenskega naprednega udejstvovanja v Gorici. Strupeno osovražen od Nemcev in še v mnogo večji meri od Italijanov, zato ni čuda, da ga je zadela ob izbruhu svetovne vojne ista kruta usoda, kakor številne druge zavedne slovanske rodoljube.

Ko je bil naš zavod o Silvestru 1915. premeščen v Kromeriz, se je ondi v začetku 1916. oglašal Andrej Gabršček, da me obišče. Žal, da se nisva našla, bil sem ravno službeno prost in odsoten. Pač pa sem ga pozneje, ko je bil na Dunaju v uradu za naše begunce, obiskal, ko sem se peljal z rodino na dopust v Ljubljano.

Zopet se nisva dolgo videla, šele zadnji čas večkrat v ljubljanskih tivojskih nasadih. Rad se je spominjal časov najbližje poznanstva ter mi večkrat prigovarjal, naj napišem svoje dunajske spomine. Zanimal ga je vsak sestavek, ki je prišel na beli dan in vselej me je bodril za nadaljnje delo. Zadnje mesece pa je, poprej tak čil in krepak mož, zelo opešal, hoja mu je prizadevala vidne težave, a vendar ni samo pričakoval tako hitre, nenadne smrti.

Dr. Fr. Goestl.

PROŠČENJE V VIŠNJAH

Na bizantinskem jugu ni starih svetišč na vidljivih krajih. Skrita so v soteskah rečnih korit v nedostopnem skalovju daleč proč od naselij in potov. Vsa ta svetišča so iz časov, ko nad Balkanom še ni vladal polmesec. Zakaj so tako skrita pred svetom? — Mogoče je takrat vladalo med kristjani sektaštvo, medsebojno preganjanje in posamezne sekte so si pač poiskale skrita mesta za svetišča; ali pa je to znak verske mistike.

Na pobočju Jablanice zapadno od Struge na Ohridskem jezeru je vas Višnje. Pri sami vasi je izvir potoka Sušice, ki je dobil to ime, ker vsako poletje usahne. Takoj pod vasjo si je potok izkopal globoko sotesko. Strme skale se dvigajo ob straneh soteske, a na njenem dnu ob samem potoku rastejo stoletni gabri. Na levem bregu potoka, kakšnih sto metrov in več nad njim v skoraj navpični steni, je votlina in v njej mala cerkvice sv. Spasa.

Prijatelj pop Milan mi je pojasnil, da sv. Spas ni poseben svetnik, ker se na Spasov dan proslavlja samo Vnebohod Spasitelja, Odrošenika. Ker pa so na čast temu prazniku postavljena mnoga svetišča, si je ljudstvo pač ustvarilo svetnika sv. Spasa, kakor tudi na primer sv. Nedeljo, sv. Petko in druge.

Slišal sem mnogo zanimivega o proščanju sv. Spasa v Višnjah, o starin-

skih običajih na dan proščanja in letos na Spasov dan odrinil v Višnje.

Po dveh urah poštene hoje sem bil okoli osme zjutraj v vasi. Vaščani, kolikor jih je pač bilo, ker v večini so bile žene, katerih možje so kot zidarji na delu v prestolnici in v drugih večjih mestih juga, so se pripravljali na sprejem čiče Nauma iz Vevčan, njihovega farnega popa. Čiča Naum, živahen osemdesetletni starec, z dolgo, ne preveč negovano sedo brado in zamašeno kito pod kamilavko, je prijahal na konju. Na krotkem sivcu ga je spremljal starikavi mežnar Klimentije, oprtan z ne ravno majhno bisago. Živahno se je spustil oče Naum s konja. Pristopil je vaški glavar ali »kmet« Ljuba in mu poljubil desnico. Takoj za njim so na isti način pozdravili očeta ostali vaščani in vaščanke. Ceremonija je bila kratka in že sta sedela pop in mežnar v naši družbi v senci oreha in popila na čast prazniku po neki kozarček tropinovca.

Ob poldnevu smo odšli po strmi kozji stezi do gabrov v soteski. Tu si je bila že zgodaj zjutraj vsaka hiša — v Višnjah je sto dva in trideset domov — izbrala prostor za »trpezo« in na tem kraju se je peklo jagnje, v hladni Sušici pa so bile polne zelenke »prepečenice« in vina. Na Spasovo prošenje nobena hiša v Višnjah ne sme ostati brez pečenega backa in čim več je hišnih gostov, ki pomagajo dru-

Posled na VIŠNJE iz cerkve JABLANICA

fini pospravljati jed in pijačo, tem večja je čast in sreča.

Po kratkem odpočitku v senci gabrov so posamezni — kajti plezalna tura do cerkvice ni za vsakega, čeprav je pot kolikor toliko zavarovana — zlezli do cerkvice v steni. Med prvimi, ki so prišli gori, sta bila oče Naum in Klimentije. Z neverjetno prožnostjo sta se spenjala od kamna do kamna, sta pač že v mladosti po strmih stenah Jablanice pasla drobnico in prožnost udov jima je ostala do starosti. Sicer pa brez njih ne bi moglo biti v votlini blagoslova kosti, o katerih ljudstvo veruje, da so kosti sv. Spasa. V resnici so ostanki nekega puščavnika, ki je pred stoletji bival v votlini in v njej končal svoje pobožno življenje.

Votlino, v kateri so še dobro vidni

sledovi nekdanjih fresk, so razsvetljevale številne voščenske, katerih duh pomešan z dimom od kadilnice in izparico znojnih ljudi je napravil tako ozračje, da se je oče Naum podvihal z opraviлом in kaj hitro zapustil sveti kraj.

Družine so se zbrale h pojedini. Oče Naum je v spremstvu Klimentija šel od ene do druge in blagoslavljal, Klimentije pa je spravljaj v bisago pogache in lepo pletene pisane nogavice. Po končani gostiji v soteski smo se proti večeru vrnili v Višnje, kjer so vaščani in njihovi gostje plesali kolo pozno v noč.

A. K.

DRUGI PLAMEN ZOFKE KVEDROVE

DR. ANTON DEBELJAK

Zofkinim manom

Za Tabo stičem, iščem tvojih pisem.
A vedi, ne ko Cerber slokobeder,
ki v pesmi jezen skoči raz kateder.
Saj tudi jaz iz mišic, iz krvi sem.

O Tebi davno že med dvomi nisem:
kjerkoli nikne predme Zofka Kveder,
gotovo sine nov domislek veder,
naj duh ti meri tjakaj, naj hiti sem.

Preštevam, kdo je Tebi duša draga
in kdo — zablode svoje bedna žrtva —
pred Tabo se je rad osato ustil.

Zalitve vse si pozabila, blagal
A jaz, čeprav si Ti že dolgo mrtva,
slepoti srepi nisem še odpustil.

Bivši gojenec praške Obhodni Akademije Ivan Lavrič, danes trgovec in posestnik v Loškem potoku (Travnik in Hrib), mi sporoča, da se Zofke le megleno spominja. »Tudi onih nekaj nadpovprečnih ljudi njene starosti kakor g. Ivan Rus ali gospa Matilda Koy bi gotovo ne vedeli kaj zanimivega povedati, kar bi služilo v izkristaliziranje njenega literarnega lika. Pač pa nama je z Mirkom (Rusom) enkrat po vojni g. F. Fajdiga iz Sodražice vso pot do Starega trga krajšal z mičnimi spomini na Zofko. Cutil sem, da je za njenega bivanja tu z njo precej občeval. Vedel je mnogo povedati o njej tudi v zvezi z N., pesnikom Slavonije in Srema.«

Upokojeni poštar, gostilničar in stolar Fran Fajdiga, ki ima v mezinu ves repertorij ribniško-sodražskih domislic, mi je

objubil pismen posnetek o mladenki, ki je tačas doživljala snov za knjigo »Iz naših krajev«. Kako ji je pošiljal v hribovsko občino dušne hrane, zlasti Ljubljanski zvon, tovor, ki ga je po navadi naprtil omenjenemu pesniku-romarju.

Drugi moj izvestitelj, podeželski vseznalec in »bukovnik« Alojzij Knavs, po domače Tanóvič s Hriba, me je napotil na Vodovodno cesto v Ljubljani, kjer stanuje njegova svakinja gospa Antonija Cvar, rojena Lunaček iz Travnika. Fotograf samouk, zemljemerec, pisec lovskih člankov in vojnih spominov »Zarotniki«, ob mladih dneh tudi stihotvorec Lojze je bil v prvem zakonu poročen z Marijo Lunačkovo. Njen oče, po rodu Čeh, morebiti sorodnik hrvaškega dramatika in kritika Vladimira L. (1875—1927), se je bil nastanil najprej v Prezidu na Hrvaškem, 2 uri hoda iz Loškega potoka. V Travniki se je preselil za strojnika na tamkajšnji žagi, zato se je njegovemu domu reklo še dolgo potem »Pri mašinistih«. Dom si je postavil na mestu nizke stavbe »stare šlosarije« in odprl trgovino, drugo v tej obsežni naselbini, ki je dotlej imela le trgovino. Pri Stefanovih št. 41., pred tem pa so domačini hodili kupovat 2 uri daleč v Sodražico. Sezidal si je še eno veliko hišo in poleg tega prevzel pošto.

Nemara je bila donekod zasluga Lunačkovih, da je bila ta vas naprednejša od drugih potoških sel. To stanje se zrcali v otroških zbadljivkah, ki smo si jih za njegovo detinstva oponašali: Travníčarji - pomarančarji, Retjanci - pijanci, itd. Znatnejše uglednosti onih ne more zatemniti dejstvo, da je dr. Franc Knavs, Lojzov

brat imenoval ves ta družabni sloj »roženkranske liberalce«.

Za poštarico je bila v Travniku Lunačkova hči Matilda, poročena s Koyem, priseljenim s severa. Pomagala ji je sestra Tončka, zaposlena seveda tudi v trgovini. Mlado, lepo, zdravo družbo so ob nedeljah potegnili Koyevi konji na izlet v Drago...

Sijajno predpoldne plava nad bežigrajskim delom Ljubljane. Le na obzorju oblegajo beli oblaki to majniško prelest. V jami čepi skupina hišic, razprostrle so rjave strehe — peruti, kakor bi mislile zdaj zdaj zakriliti in poleteti nalik jerebicam kamenarkam kvišku, vsaj tako visoko, kakor so njih srečnejše družice, vile ob Stadionu. Med njimi Cvarova. Oklepa jo zid, znotraj pa še pas koristnega ali krasotnega drevja. Vstopim. Nedeljski mir. Kmalu pride z vrta neumorna gospa, mati številne družine. Malo je shujšala od onih časov, ko sem jo gimnazijec na potu v Novo mesto leto za letom obiskaval v njeni gostilni v »Peklu«, oziroma službeno v Orteneku. Pustivši pošto službo je šla s svojim možem učiteljem Cvarom 1896. na Poljane, potlej pa za 30 let v železniško restavracijo pod starim ortenškim gradom, dokler si niso sezidali novega krova v beli slovenski prestolnici.

»Zofko Kvedrova«, ljubeznivo pripoveduje na mojo nadležnost, »sem spoznala ob izletu v Drago, kamor so se priselili z Blok. Bila je srčkana vesela deklica. Nadlogar Wieseberger, po rodu Čeh, jo je rad dražil: »No, Zofi, kište pokat, fajte pucat!« Zofka je namreč dosti pomagala očetu, ki je bil občinski tajnik in osební poslovodja pri županu Modcu. Nadlogar ji je pogosto nagajal s tem, da ji je omenjal Turkovega Edvarda: »Eduard und Kunigunde kommen z'am zu jeder Stunde« (E. in K. se snideta vsako uro).*

Ko se je družina preselila v Loški potok, sva se sprijateljili, zlasti ob novi maši Franceta Knavsca, sedanjega dekana, ki je vzel naju za krancljevki (družici) in ob tej priliki povabil na udeležbo celo vrsto semeniščnikov. Eden njih, F. N., se je strastno zagledal v Zofko. Zavoljo nje je pustil lemenat in šel za diurnista k sodniji v Ribnico.

Kveder, navdušen narodnjak, je znal izborni nemški. Prave družčine pa ni imel v Rebri, gorenjem delu vasi Retij, kjer mu je posestnik Rojč dal v najem hišo, da je bivši železničar vodil svojo gostilno (pozneje prodano Ljuzi Knavsui). V osamelosti je segal po tolažbi — vinski kaplji. Tudi Zofka je pogrešala deklishe družbe. Zato je skoraj vsak dan prihajala iz Retij v Travnik na pošto, ko sem napravila izpit za poštarico. Zaupala mi je

ZOFKA KVEDROVA (1899)

vse gorje, ki ga je bila deležna doma, posebno zaradi matere. Ta je bila velika terciarka in je hotela tako vzgojiti tudi Zofko. Njej pa se je kot izobraženki upiralo. Večkrat je jokala 17 letna hči, češ da jo je mati tepla: dobre so ji bile burke ali metla za to.

Nekajkrat sem jo spremlila na njein dom v gornjo sobico, kjer sva čitali pisemca in neštete pesmice. Ki jih je nanjo (včasih tudi katero name) zložil N. Toda opazila sem, da mati na križ gleda in ne mara za moje obiske. Zato sva pogosto, ko sva se pripeljali ob polni sedmih s pošto iz Travnika, sedli na trame nakopičene med Hribom in Retjami. Žal, da nisem ohranila teh dopisov. Vsako nedeljo sta prišla vasovat moj bodoči mož Cvar s Poljan nad Ortenekom, ki je bil par let za pokojnim Golmajerjem učitelj v Loškem potoku, in njen oboževalec N. iz Ribnice. O njem mi je Zofka ponovno izjavila, da ni pravi par zanjo: premehka narava, brez odločnosti. Nekolikokrat mu je svetovala: Franjo, midva nista za skupaj, vrni se v bogoslovnico!

Njen oče je bil dober in je hčer rad imel. Bolelo jo je samo to, da je skoro vsako popoldne v kozarček pogledal. »Ata je pil,« je govorila in sama opravičevala pisarniške posle. Poleg vsega pa še Retje — nobenega izobraženca okoli sebe. Jaz sem ji dostikrat rekla, da jo bom tožila, če tam mojo sliko obesil. Ne čudim se, da je ušla revica. Sicer sta pobegnila tudi nje brata. Po moji poroki — Koy in N. sta bila priči — 1896. se niava več videli. Pri Taboru smo se poslovili, midva s

Antonija Cvar

Cvarom sva se odpeljala na potovanje, ona pa je izginila v drugo smer. Enkrat me je obiskala s hčerjo Vlado v Ortenuku, toda žal, tisti dan sem bila slučajno v Ljubljani.

Da se oče Kveder ni vselej strinjal s svojo ženo, mi je potrdila tudi gospa Turk Ana, češ nekoč je za njo vrgel polno skledo krompirja, da se je iztresel po gostilni.

Ivan Kveder je rad zbiral knjige, slovenske in nemške. Tako si pri njem videl veliko zbirko Weltall und Menschheit (Kraus?). Nekoč se je pritožil nasproti I. Lavriču, takrat še srednješolcu: »Ta prekleti lintver mi je vse knjige požgal!« Misli je pred vsem na slovenske, na Zofkin

SLAMNATI SENČNIKI

Dežnikar in sončnikar Bentler v Devinu, kakor pravijo Oehi nemškemu mestu Magdeburgu (Magd = deva, devica), je leto in dan iskal nove vrste parasola. Našel je baje poseben način za izdelovanje sončnikov ali senčnikov iz slame. Tvořnica v Wuppertalu jih je letos nekoliko poslala v promet. Uspeh je po vsej priliki izvrsten. Že v januarju so se na francoski Sinji obali (Côte d'Azur) mnogoštevilne krasotice ponašale s slamnato strešico nad glavo.

RAZVOJ ADDIS ABEBE

Nekdanja prestolnica abesinskega cesarja se je v zadnjem letu v svojem italijanskem delu razvila v evropsko mesto z mnogimi udobnostmi. Število italijanskih priseljencev se je močno zvišalo. Sedem mesecev po zasedbi (1. januarja 1937) je znašalo število italijanskega civilnega pre-

Misterij žene. Umrl je za binkošti 1908. in leži pokopan pri Tabru v Loškem potoku. Ko je šel moj izvestitelj mimo njihovega stanovanja, tačas na Hribu, jo je pozdravil: »Dobro jutro, gospa Kvedrova, kako da ste tako zarana pokonci?« — »Dedec mi je umrl!«

Wiesebergerjeva verza sta po vsem videzu vzeta iz kake pouličnice, nazvane v nemščini Moritat (iz Mordtat — umor, ker so slične sejmarske popevke obravnavale sodobne krvave zgodbe). Moj antonim ali protimenjak Suchy, ki o podobnih stvareh govori v svojih Spominih Kristofovega Pepčka, sicer teh vrstic ne pozna, pogoče bi vedel za nje Sternitzke »Der stilisierte Bänkelsang« 1933.

G. Cvar, miren in dobrodušen značaj, je bil pri Tabru moj učitelj. Tu pa tam je trdoglavcu s prstom kazal v abecedniku vrstico in zlogoval: »Ma-ca-cu-ra-ker-se-nič-ne-u-čim-tu-di-nič-ne-znam«, kar mu je kak Ulčarjev Jakob točno ponavljal misleč, da je tako tiskano. Sam je imel na skrbi 360 otrok. Koliko korak naprej, danes, ko ista občina zaposluje 14 učnih moči!

Glede drugega Zofkinega častilca sem premislil te besede Milana Puglja:

Dokler ne govoriš o sebi, dokler se ne odpreš, je dobro. Vse je zanimivo, novo, človek pričakuje. Ko se razodeneš, se izkaže, da si človek kakor vsi drugi, le nekoliko slabotnejši, nežnejši po čustvih, manj moški. Kadar se razkriješ, bi moral lagati (Labud poje, Mimo ciljev, 1914).

Zofkina krepka volja se javlja že v njegovi čvrsti pisavi.

Bivši mornariški podčastnik Lovro Humer — tako mi je povedal Ivan Roman, pisec »Nove erotike« — je v odvetniški pisarni dr. Sušteršiča popolnoma posnel njene poteze, tako mu je bila po godu njena samozavest.

bivalstva 1508 glav, med njimi 101 ženska. Lani 30. septembra se je zvišalo to število na 14.583, med njimi 4380 žensk. Tako naglega porasta ženskega prebivalstva doslej še ni zabeležila nobena kolonija. Pred zasedbo je stelo belo prebivalstvo, obstoječe iz 26 narodov, 2341 glav, zdaj šteje 2365 moških in žensk. Italijanski del Adisa Abebe je strogo ločen od abesinskega mesta, ki šteje okoli 150.000 prebivalcev.

NOVE PUNKE

Mlada Američanka, ki se je brez vidnega uspeha posvetila rezbarstvu, je nedavno prišla na misel, da bo izdelovala čeče, primerne vsaki posamezni deklici. Miss Dewes Cochran vam po naročilu izreže igraško, podobno vaši hčeri. Ljudje se kar pulijo za take umotvorke. Deklice so navdušene, ker jim je otročiček tako sličen, staršem gre pa zato, da ohranijo spomin na svojo mamo.

MATIJA VLAŠIĆ — FLACIUS ILLYRICUS

V Hrvatski nakladi, Zagreb, je izšlo: Mijo Mirković, »Flacius«. To je bil istrski Hrvat, rojen 3. 3. 1520. v Labinu, preminul na Nemškem 11.3. 1575.

Ta razgledni učitelj našega protestanta Krelja je v Larousseovi Enciklopediji zabeležen kot Flach Francovich ali Vlacihi Mathias (Flacius Illyricus), v veliki Britanski Enciklopediji 1929. kot Flacius, v Encicli Ital. 1937. kot Flacio Mattia in M. Vlacihi (Illyricus), dočim so ga nekatere prejšnje ital. enciklopedije štele za svojega človeka. Dobro je zastopan tudi v nemških priročnikih, na pr. v najnovejšem Herderju, kjer vidiš, da je ostri vodja pravovernega lutrovtva zapustil 200 knjig, ki jih je poleg dveh zvezkov življenjopisa objavil W. Preger (1859—61). Le naši leksikoni molče o tem velikanu učenosti in delavnosti: Stanojević, Minerva, Sveznanje...

Dr. Mirković je zamašil znatno vrzel, prikazavši lik trdega, neizprosne, jeklene moža, od katerega niso bili nič pomembnejši prosvetarji kot Giordano Bruno, Galilei, Savanarola, Hus, Luter ali Melanhton. Profesor M. M. je orisal Vlačičevo dramatsko borbo za nezavisnost duha in svobodo človeške misli, izvirno osebnost je približal našemu času in naši problematiki.

D.

CEJLONSKI UČENJAK

Gnana Prakasar, prvotno indski pogan, nato protestant, naposled katolik, velja med cejlonsko duhovščino za najbolj učeno glavo, za najboljšega poznavalca indske zgodovine in njenih narodov. Odlični strokovnjak dravidskih govoric je sklepal, da napisi, najdeni v Poindusju (Mojenjo Daro in Harappa), segajo v leto 5000 pred Kr. Do istega zaključka prihaja španski jezuit Heras, ravnatelj Zgodovinskega društva Indian Historical Research Institute v kolegiju sv. Frančiška Haverija v Bombavu, ki se mu je posrečilo razbrati napise. Toda španski znanstvenik se opira na zvezdoslovne podatke vsebovane v napisih, med tem ko o. Gnana Prakasar prihaja do istega dognanja s primerjalnim proučevanjem razvoja stare tamulščine ali dravidsčine. Razvozlanje teh napisov pomeni korak proti rešitvi velikega vprašanja: odkod so se priselili različni rodovi, ki danes bivajo v Indiji.

Pater Prakasar je objavil že več izrazitih razprav v obzorniku Anthropolos, pripravlja pa etimološki in primerjalni slovar tamulskega jezika. Tamulščina, ki jo govori 30 milijonov prebivalcev v Indiji in na severnem Cejlonu, sodi med najbogatejše jezike na svetu s svojimi 124.406 izrazi.

A. D.

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Premalo in preveč želodčnega soka

So ljudje, ki sežejo pri vseh želodčnih motnjah, ne da bi vprašali zdravnika, po natronu, magneziji ali kakšnem drugem alkaliju, misleč, da je motnja povzročila gotovo preobilica želodčnega soka, posebno kisline. Toda vse novejša statistika kaže, da preobilica kisline nikakor ni najčešča sekrecijska motnja v želodcu, temveč nasprotno, dosti češče je pomanjkanje želodčne kisline. Dr. Will iz Draždan je s 700 pregledi želodca ugotovil pomnožitev kisline le v 12 odstotkih vseh primerov, v 46 odstotkih primerov je bilo kisline premalo, v 20 odstotkih pa je sploh ni bilo nič. Nihče naj torej brez preiskave želodčnega soka ne sega po natronu.

dr

IZ FILMSKEGA SVETA

Moderna fantastika

To ni čarobnost legendarnih gozdov, koder strasio sove, vampirji, duhovini, ni čudovitost mladih kraljičin, ki jih urečeno jabolko pogreze v smrtno spanje in ki se zbude šele pod prvim ljubavnim poljubom.

To je fantastika kakršne koli pritične sobe, kjer se križajo hrupi od vsepovsod: dunajski ali praški orkester, berlinski zbor londonski jazz. To je tajna zakotnih ulic ob atlantskem pristanu, po katerih se plazijo nemirne, majave postave.

P. Mac-Orlan je postal teoretik »sodobne družabne fantastike«. Zato je Marcel Carné porabil izraziti naslov Mac-Orlanovega romana Megleno nabrežje (Qual des Brumes) ter uresničil film, pozdravljen skoraj enoglasno kot najboljši tega leta.

Ljubitelji čarobnih iger so v juniju imenitno odrezali, ko so dobili ljubeznivo, dobrodušno fantastiko s »Sneuljko« pa rezko, mrko fantastiko z »Meglenim nabrežjem«. Dež, moker tlak, megla po cestah, mrč nad pristaniščem, beznica in njeni napol blazni gostje, uborna soba v hotelu, sejmarska veselica z vrtiljaki... to so sestavine moderne socialne fantastike. Osebe se otepajo v gosti megli s sovražnimi silami, katere jih bodo nazadnje podse spravile. To je presunljiva borba.

Nepristranska kritika priznava, da se občinstvo bolj ogreva za moderno fantastiko nego za vilinstvo. Uspeh Carnéjevega filma je zgovorno pričevanje

J. D.

NOČNA ŠOLA V MEHIKI

Za mlade raznašalce časnikov, ki tekajo ves božji dan okrog, je naučni minister v Mehiki osnoval ponočno šolo. Ta se je tako priljubila da oblasti mislijo na to, kako jo bodo razširili. Danes šteje sto učencev in štiri profesorje. Ker je premajhna, odpro kmalu novo.

FOTOAMATER

Amater v juliju

Za večino ljubiteljev fotografske umetnosti je počitniški posnetek v mesecu juliju središče vsega zanimanja za fotografijo. V tem znamenju se fotografsko pripravljajo za svoja potovanja.

O izberi kamere za takšne namene bi si morali biti na jasnem že spomladi, ne šele kratko pred potovanjem, kajti zelo nevarno je odhajati na počitnice s kamero, ki je še ne poznamo. Marsikateri nenadomestljiv posnetek si pokvarimo lahko zato, ker ne poznamo manipulacije z novo kamero do vseh podrobnosti. Zato naj velja kot eno glavnih načel, da odidemo na potovanje s kamero, ki smo je že vajeni, in katere mehanizem obvladamo tako rekoč v spanju. Drugo načelo je to, da delajmo s svojim običajnim negativnim tvorivom in si tudi po poti, kolikor je le mogoče ne dajmo vsiliti drugačnega. Po tem delovnem načinu se bomo izognili nepotrebnim napakam v osvetlitvi.

Zelo važno je vprašanje: Pankromatski ali ortokromatski material? Splošno snemalno tvorivo je pač pankromatsko z občutljivostjo 16 do 17 DIN. Takšno tvorivo nam podaja dobro tako daljavo, kakor oblačno razpoloženje, kar je za pokrajinske posnetke zelo važno. Svetla rumenica, ki podaljša osvetlitev le enkratno, je za pankromatski film popolnoma zadostna, medtem ko zahteva dober ortokromatski material že srednjo rumenico s 3- do 4-kratno osvetlitvijo. Razen tega je pankromatski material z enakim pridom uporaben za posnetke podnevi, kakor pri umetni luči.

Na potovanjih ti štafaže običajno ne bo manjkalo, vendar pa vzemi s seboj za vsak primer samosprožilec, kar tudi za spominke posnetke iz kakšnega zanimivega kraja ni brez pomena. Senčnik za posnetke proti luči, nadomestni žični sprožilec, lahek stativ in pred vsem dober svetlometer so nadaljnji, neobhodno potrebni pripomočki na potovanju.

Svetlometer moramo še enkrat poudariti, kajti tuji kraji te postavljajo pred popolnoma nove svetlobne prilike. Tako so ob morju osvetlitveni časi prilično za polovico do četrtino krajši nego v notranjosti dežel. Podobno je v visokih gorah. Z zaslonko 9 in 1/200 sek. dobiš tu v sončnih dneh zelo dobro izrisane posnetke. V gorskih dolinah s temnimi gozdovi pa se je treba varovati spet preskope osvetlitve. Tu moramo eksponirati 1/25 sek. pri zaslonki 9, kakor v ravnini. Ozke ulice in dvorišča zahtevajo spet drugačnih osvetlitev. In svetlobne prilike se spreminjajo neprestano, motivi so na potovanju tudi vsak trenutek drugačni. Kako hočeš tu samo po občutku zadeti pravo osvetlitev? Z najkrajšimi osvetlitvami (1/500 sek. pri standardni zaslonki 9) je računati v najvišjih predelih visokega gorovja, kjer prevladuje ultravijolična svetloba in kjer je umestno morda posebno

sito za zadrževanje ultravijoličnih žarkov namesto rumenice.

Končno še majhen nasvet: Čim dosepeš na cilj potovanja, naj dobro razviti vsaj kakšne posamezne posnetke ali pa jih razvij sam (tank za razvijanje filmov ali plošč in najpotrebnejše kemikalije v cevkah ti ne pomnožijo dosti potne prtljaje). Važno je pa, da izvršiš takšno poskusno razvijanje, prvič zato, da ugotoviš, da-li je kamera v redu, drugič da-li so tvoji osvetlitveni časi pravilni.

Za sušenje filmov

po izpiranju in odstranitvi vodnih kapel na njem priporočajo pogostoma, naj potegnemo filmski trak skozi klešče z vlažno, mehko viskozno gobo. Nekateri filmi pa so za to proceduro občutljivi, utegnejo dobiti praske, ki jih ne odpravimo potem z nobeno stvarjo na svetu. Osušitev z mehkim jelenjim usnjem je bolj priporočljiva. Sicer pa je priporočljivo, da film (posebno v poletnih mesecih, ko se plast od mlačnih kapel zelo omehča) otdrmo. Malenkost kromovega galuna v ustaljevalno kopel nam ga napravi odpornega tudi za naknaden posežek z gobo ali usnjem. Na spodnji konec obešenega filma moramo pritrditi skobo, da ostane lepo napet in da se ne bo zvijal.

ČIΛOJJA ČIKSIBAJZ Λ

se nam bo primerilo, da bomo morali živali slikati skozi mrežo. Najbolje je, če damo aparat tako blizu mreže, da bo gledal objektiv skozi luknjo v njej. Če je pa mreža prilično gosta in žice niso predebele lahko aparat tudi držimo nekoliko centimetrov od nje. Pri pravi oddaljenosti, ki jo kontroliramo na medlici, se bo žica upodobila tako zabrisano, da posnetka ne bo motila.

Fotoklub Ljubljana: V torek predava inž. Micheli o zanimivem postopku »kromovega jedkanja«, ki ga uporabljajo posebno ameriški mojstri fotografije in ki si tudi med nami pridobiva pristašev. V petek seja celotnega klubskega in razstavnega odbora ter referentov za razstavne oddelke.

III. mednarodna razstava umetniške fotografije v Ljubljani obeta postati še posebno mogočna revija svetovne fotografije. Ni je že skoraj fotografsko napredne dežele na svetu, ki bi se ne bila prijavila. Poleg slavnih mojstrov, ki jih poznamo s prejšnjih internacional v Ljubljani (n. pr. Thoreka, Milcovicha, Keighleya, Robinsona itd. itd.) so poslali svoja dela tudi drugi, za Ljubljano novi velemoistri, kakor Ružička, Albicocco, Schensky. Posebna zanimivost bodo nacionalni oddelki umetniške fotografije, ki so jih omogočile nepricačkovano velike kolektivne poštiske volilnih organizacij raznih dežel. Samo italijanska asociacija je prijavila n. pr. skupino 40 avtorjev s 150 deli, podobna polilika prispe iz Nemčije in Madžarske, Francozi so skupno pošljiko že poslali, Čehi, Poljaki, sudetski Nemci, Romuni in drugi narodi se udeležijo razstave isto tako s kolekcijami, tako da bomo imeli na tej razstavi priložnost spoznati do dobra splošno kakovost fotografskega dela raznih narodov, ne glede na delo posrednih mojstrov. Razstavna žirija je začela med tem že poslovati in ima naporno delo kakor že nikoli. 15. t. m. poteče rok za sprejemanje slik, izkušnje iz prejšnjih let kažejo, da pride 60 do 80 odstotkov pošilk v zadnjih treh, štirih dneh pred zaključnim terminom, a že z doslej dospelimi pošilkami bi bilo mogoče napraviti prav impozantno razstavo!

FILATELIJA

Dvajsetletnica slovenskih znamk

Prav kmalu bomo praznovali dvajsetletnico, kar smo dobili Slovenci svoje prve znamke, ki smo si jih izdelali in tiskali sami. V prevratnih dneh nismo bili edini, ki nas je doletela taka naloga. Še nekatere nove države so bile razen nas, in vse se pripravljajo, da bodo čim slovesneje praznovali to obletnico.

Kakšne so bile razmere v istih prevratnih dneh, se pač spominja še vsakdo, ki jih je doživel. Vse je bilo v zmed, vsega je prmanjkovalo, in vendar smo takrat mi Slovenci dobili v razmerno zelo kratkem času znamke, na katere smo bili po njihovi sliki in izdelavi lahko kar ponosni. Prve izdaje znamk, ki nam jih je naslikal Vavpotič, so bile tudi grafično neoporečno izdelane. Znamke, kjer srečamo vse mogoče barve papirja, vse mogoče tone slik in razna zobčenja, so nastale šele pozneje, v dobi, ko smo morali z znamkami zakladati še Hrvaško, in ko je hkratu nastala tudi tiskarska stavka, ki je našo pošto upravo prisilila, da je dala tiskati nove raklade znamk v neki majhni dunajski tiskarni.

Naše prve znamke so precej sistematično obdelane po vseh svojih različicah. Prav »Jutro« je pred nekaj leti opravilo hvale vredno nalogo, da je dalo prostor za celo serijo člankov o njih. Seveda pa je bila še marsikatera različica odkrita šele pozneje, in jih je še mnogo, ki sploh še niso bile nikjer omenjene v javnosti.

Mislimo, da bi bil najprimernejši način, da se lepo spomnimo obletnice, kar smo dobili svoje znamke, na ta način, da dobimo sistematično obdelan katalog, kjer bodo označene vse njihove znane variante. Naši filatelistični klubi bi si morali šteti za dolžnost, da poskrbe za tak katalog. Finančni izdatki ne bi bili veliki, s katalogom pa bi dobili delo trajne vrednosti.

Dali smo pobudo za tako idejo, pojdemo pa še dalje. Prosimo vse filateliste, ki imajo slovenske znamke, ki doslej še niso bile nikjer registrirane, naj nam sporoče njihov opis. Objavili bomo vse te nove odkrite novosti v naši rubriki, da pripomožemo k boljšemu spoznavanju naših znamk.

Novе znamke po vsem svetu.

ANGLEŠKA SOMALIJA: S sliko Jurija VI. je izšla nova serija znamk. Znamka po 1/2 ana je zelena, po 1 a. rdeča, po 2 a. karminasta in po 3 a. ultramarinska. Na teh znamkah je poleg kraljeve glave naslikana še ovca. Znamka po 4. a. je rjavordeča, po 6 a. vijoličasta, po 8 a. siva in po 12 a. rdeče oranžna. Tu je poleg kraljeve glave slika kamele. Znamka za 1 rupijo je zelena, za 2 r. svetlo vijoličasta in za 5. r. črna. Tu je poleg glave še semljevid Angleške Somalije.

ČESKOSLOVASKA: V kratkem izide še druga legionarska znamka, ki bo spomin na boje čeških in slovaških legionarjev na italijanski fronti. Na njej bo naslikan češki legionar v uniformi italijanskega alpinca.

EKVADOR: Za posebno »Razstavo napredka« je izdala poštna uprava štiri spominske znamke.

FRANCOSKA OCEANIJA: Tudi tu so izšle tri nove vrednote po 35, 55 in 80 centimov.

FRANCOSKI SUDAN: Izpopolnilne vrednote po 35, 55 in 80 centimov.

FINSKA: Pred kratkim je bila izdana posebna spominska znamka za invalide. Na njej je naslikan finski vojak s puško ob nogi. Znamka je za dve marki. Prebitok pa znaša 50 penijev. Med prvimi kolonizatorji severnoameriške države Delavare so bili nekoč finski mornarji. Zato je zdaj Finska izdala posebno spominsko znamko za tristoletnico naselitve prvih Fincev v tej državi.

HONGKONG: S sliko Jurija VI. so izšle naslednje znamke: rjava po 1 cent, zelena po 5 c., oranžna in zelena po 2 dolarja, škrlatna in rdeča po 5 d. ter zelena in škrlatna po 10 d.

KANADA: Izpopolnjena je bila dosedanja serija znamk z vrednotami po 10, 20 in 50 centov ter 1 dolar. Razen tega je izšla še znamka za letalsko pošto po 6 centov in znamka za ekspresne pošiljke po 20 c. Na frankovnih znamkah so slike raznih zgodovinskih mest v Kanadi, znamka za ekspresno pošto pa ima kanadski grb.

LETONSKA: Za obnovitveni fond sta izšli sinja znamka po 35 centimov s pogledom na finančno ministrstvo v Rigi in čokoladna rjava znamka po 40 centimov s pogledom na električno centralo v Kegumi v bloku. Naklada znaša sto tisoč kosov. Vsak blok stane 2 lata.

MADŽARSKA: Za evharistični kongres v Budimpešti je izšla posebna serija znamk. Znamka po 6 filerjev je zelena, po 10 f. oranžna rjava po 16 f., škrljasto siva po 20 f. karminska, po 32 f. rdeča, po 40 f. sivo zelena in po 50 f. vijoličasta. Razen tega je izšla znamka s sliko sv. Štefana po 20 f. v karminski barvi tudi v posebnem bloku.

Novosti iz naše filatelije

Letos priredi prvi filatelistični klub v Mariboru za časa »Mariborskega tedna« od 6. do 15. avgusta razstavo znamk, katere namen bo propagiranje filatelije med Slovenci. Na razstavi bo tudi borza znamk. Za obiska razstave je dovoljen petdeset odstotni popust na železnica. Vsa podrobnejša pojasnila daje prireditelj.

Razstava znamk bo tudi v Zagrebu za štiridesetletnico Hrvatskega filatelističnega društva od 6. do 8. septembra.

ZA LJUBITELJE CVETLIC

Cvetlice v juliju

Ali ne bi poskusil sam vzgojiti mačehice in spominčice za svoj balkon ali vrt? Če naj prihodnjo pomlad vzcvetajo, tedaj jih moraš vsejati že sedaj v juliju. Če imaš vrt, tedaj si izberi za to gredo, ki leži bolj v senci nego na soncu. Mlade rastlinice hudega sonca namreč ne prenesejo. Že od svojega rojstva potrebujejo tudi redilne hrane, ki jim jo moraš priskrbeti v gredo. Najvišjo plast grede malo potlačiš in pre-

den jo poseješ, jo dobro obrizgaš z vodo. Semena ne sej pregosto in z deščico ga lahko potisneš v rahlo zemljo. Po dveh ali treh tednih bodo rastlinice pogledale luč sveta. Dotlej naj jim bo greda enakomerno vlažna in senčna. Čim pogledajo kali iz semen, jih pokriješ s tenko plastjo prsti. To nasuješ najbolje s sitom. Skozi tenko plast bodo vzrasle rastlinice in se počasi privadile svetlobe. Da jih okrepiš, jih tedaj, ko so dobile nekoliko lističev, najprvo še lahko presadiš na drugo redilno gredo. Če imaš le balkon ali cvetlične zaboje pred svojimi okni, tedaj vzgojiš spominčice in mačehice tudi tako. V tem primeru jih vseješ v ploške zaboje, ki jih dobiš v trgovini s semeni. Uporabiti pa moreš tudi cvetlične lončke.

Kdor ima že več izkušenj z gojitvijo cvetic, se sedaj lahko loti tudi sejanja cicerarij, sobnih jegličev in raznih drugih cvetic. Vsejejo se v lonce ali skleda, ki so napolnjene z mešanico prsti z gnojnih gred, komposta, barine in peska. Semena morajo biti tu precej narazen in malce pokrita z zemljo, ki jo na lahko potlačimo. Posode s posevkom postavimo v sobo k oknom. Rastlinice moramo presaditi v vrste še v druge posode z isto mešanico prsti, preden jih damo dokončno in posamez v cvetlične lonce.

Na vrtu velja sedaj vrhovno pravilo: Rastlina ne sme žejati! Treba je torej nepre-

stano dobro namakati in škropiti, posebno pa peščena tla. To je potrebno tudi zavoljo tega, da morejo korenine posrkati redilne snovi iz gnoja, ki smo ga položili v zemljo pomladi ali jeseni. Lesovje in drevesa, ki smo jih pomladi vsadili, moramo sedaj še posebno skrbno negovati. Od časa do časa krepko prilivaj in tla okrog rastline pokrij nekoliko centimetrov visoko z gnojilom, mahom ali šotnim drobirjem. Pred vsem ovlaži zrak okrog tega naraščaja z drobno razpršenim vodnim curkom. Tega pa pri listnatih drevescih ne delaj, kadar sije nanje sonce. Pravkar vsajeni iglavci in zimzeleno lesje, ne trpi toliko zavoljo poletne vročine in vetra, če jim položimo med veje mah, ki dobro hrani vlago.

Neprenehoma moramo končno nadaljevati borbo s plevelom na vrtu, na stezah, na rušah in gredah. Med zelenjavo in na drugih gredah pa moramo sedaj z majhno motiko tudi grebsti, in sicer samo po površini, grebsti kakor kokoši, ki jim je vstop na vrt ta čas seveda strogo prepovedan. To rahljanje najvišje zemeljske plasti je treba opravljati zlasti po nalivih in kramkem zalivanju.

PRAKTIČNE NOVOTE

Za kolesarje

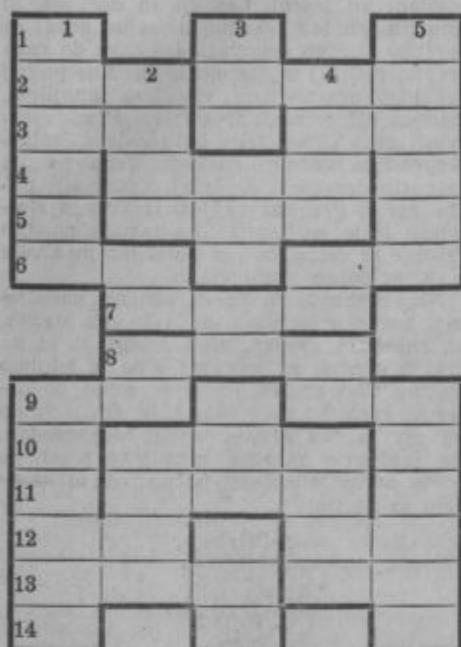
Skoraj ne bo kolesarja, ki bi mu kdaj ne odnesli zračne sesalke, ko je svoje kolo za nekoliko trenutkov ostavil brez nadzorstva. Vsakemu se je tudi že zgodilo, da mu je padla iz držalne priprave, ko je vozil preko kotanjaste ceste, čez kakšen že-

lezniški prelaz i.t.d. Novi držalnik za sesalko takšne primere onemogoča. Njegova oblika je običajna, toda zgoraj ima zapor, ki se zapre s preprostim pritiskom, odpreti pa ga je mogoče le z ustrežajočim ključem. Kolesarji bodo to novoto gotovo z veseljem pozdravili. Slika kaže novi držalnik za kolesarske sesalke z zaskočno ključavnico in ključem.

ZLOGOVNICA

Pinguia

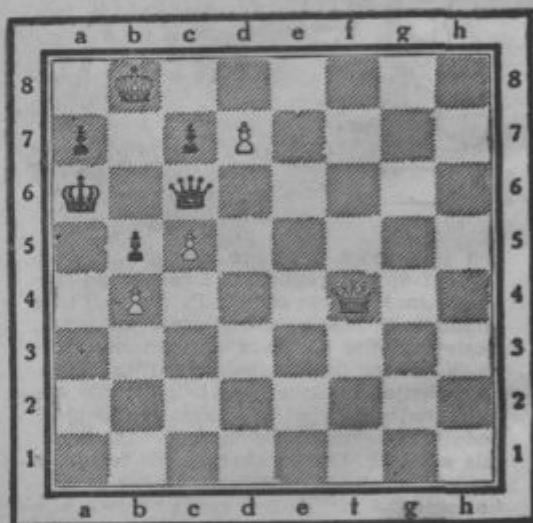
Sestavi iz zlogov: ba, ba, boj, ca, ca, ci, čar, čev, da, dič, do, do, do, ga, go, go, goz, ja, ka, ka, ko, ko, ko, kro, la, la, lec, lo, lo, lo, lov, ma, mar, na, na, na, ni, ni, ni, pi, po, por, ra, ra, ri, ri, ska, ski, spo, šci, šu, ta, ti, ti, tin, to, ve, vi, vi, za, za — besede s pomenom: vodoravno: 1) popravek prvotnega človeka + veznik + ime grške črke p, 2) pokvara + gozdarka, 3) apnenčasta zemlja mešana z ilovico + kazalni zaimek + okrnjen agapo (sprejemem grško, 4) ime pesnika Ujeviča (skrčeno iz Valentin) + niče, malopridnež (v dolenskem narečju) + začetek Logarske doline, 5) ruska zeliščna juha + col ali pristojbina od uvoženega blaga + zanikan glagol biti, 6) patrona, fišek + kazalni zaimek sr. sp. + vodna ptica, 7) dar, poklonitev, 8) skrivnostno tožbačenje sv. pisma, spletkar, 9) kajžar + gol (srhr.) + it. macco = debel bob s slanino v naši pisavi, tudi vrsta tkanine, 10) rod. množ. k »čeva« + govejska živina + voda (franc. po izreki: l'eau), 11) smučil + podobnost, pristojnost + niti, 12) log, gaj + franc. krajina Crau po izreki + riba beluga (accipenser huso), 13) vrelac v Rogoški Slatini + ptici, 14) osebn, zaimek + tri pismenke iz besede palec (+ jaz (v večini slovan. govoric). — Na v-

pik: 1) latinščina, kakršno lovci govoré + kočevske šume, 2) zatvornica + baje + kačji orel + gospica, 3) jelenka + lesena posoda za napoj ali žetje + vodna žival + živinče + brzdalec, 4) granatno jabolko (iz it. melagrano) + oralo + kamela, tudi svečenik + preskrbeti, 5) božja kravica + poselitev.

PROBLEM 244

Sestavil W. Vollmer

Beli na potezi dobí.

Rešitev problema št. 243

1. Dc1—d2, h7—h6 (edina obramba); 2. Sd1—f2! Kf4—g3 (ako Ke5, 3. Sf2×g4+, Ke5—f4, 4. Dd2—b4! in Dd6 mat), 3. Sf2×e4, Kg3—f4, 4. Se4—g3!! in mat v naslednji potezi. Če gre kralj v 3. potezi na h2, potem 4. g2—g3+ in Dg2 mat. Na 2. ...Lh4—g3, 3. Se3×g4+, Ke5—f4, 4. Sg4×h6+, Kf4×e5, 5. Sf2—g4 mat. Na 2. ...d6×e5 sledi 3. Sf2—d1, d5—d6, 4. Sd1—c3!! (z mat grožnjo Sc3—e2), Kf4—g3, 5. Se3—f1 mat.

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI PREDSTAVNIK FRAN JER. N. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafijevega ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4, po raznašalcih dostavljeno Din 5,~